

соціальних мережах, результат цього теж опосередкований. Саме цей інструмент може як сприяти так і блокувати становлення емоційної значущості у подружжі за допомогою викривленого уявлення про шлюб та близькість загалом.

Отже, емоційна значущість є необхідним компонентом подружжя для його повноцінного функціонування. Чинниками становлення даного феномену у подружжі є взаємна симпатія партнерів, схожість ціннісних орієнтацій, почуття кохання. Проте деструктивний вплив на становлення емоційної значущості мають психологічні установки, поради батьків, друзів. Чинником опосередкованого та най глобальнішого впливу виступає ЗМІ, оскільки багато часу кожен проводить у гаджетах, інформація у яких мимовільно впливає на свідомість партнерів в цілому, та вибір розуміння та реалізації отриманої там інформації є за особистістю.

Список використаних джерел:

1. Духновский С. В. Переживание дисгармонии межличностных отношений : [монография]. Курган : Изд-во Курган. гос. ун-та, 2005. 174 с.
2. Гудечек Я. Ценносная ориентация личности *Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности*. Москва : Наука, 2009. С. 102-110.
3. Зацепин В. И. О жизни супружеской. Изд. 2-е дораб. и доп. Москва : Молодая гвардия, 2005. 192 с.
4. Корольчук М. С. Психологія сімейних взаємин : навчальний посібник. Київ : Ніка-Центр, 2010. С. 218-253.
5. Русинка І. І. Психологія : навч. посіб. / І. І. Русинка. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2011. 407 с.

УДК 159.9.072

Кузьменко В. У., Фрунзе Г. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОДИН ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Пошук адекватних шляхів і способів психологічної допомоги людям, що в результаті міграції змушені пристосовуватися до життя в новому соціокультурному середовищі, постійно вимагає вивчення їх психологічного стану і виявлення основних психологічних чинників, що перешкоджають

успішній адаптації. Проблемним питанням є пошук шляхів та способів надання психологічної допомоги дітям з родин переселенців. Ці теми та аспекти були розкриті великою кількістю вчених, таких як: О. Балакірева, Н. Супрун, Е. Ліндгрєн, М. Грудій, Л. Мельник, В. Близнюк, О. Бородіна, Т. Бельська, Ю. Галустян, Д. Дмитрук, В. Кузьменко, А. Акмалова, Л. Балабанова, Г. Лазос та інші. Вчені доводять, що надання вчасної консультативної допомоги позитивно впливає на адаптаційні процеси переселенців, їх емоційний стан (З. Кісарчук, Г. Солдатова, Б. Кристал-Андерсон, Ю. Серєда, Р. Левін, С. Князєв, Є. Білоус, І. Тітар, С. Марущенко, І. Локтева, Ю. Серєда, Г. Остапчук, Ю. Пилипас, І. Семенко, Т. Семигіна, Н. Гусак, С. Трухан, К. Лай та ін.). Метою даної статті є представлення результатів дослідження особливостей консультативної роботи із батьками дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців. Мета дослідження: здійснити теоретико-емпіричне вивчення змістових та методичних особливостей психологічного консультування батьків дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців та розробити психологічну програму його удосконалення. Завдання дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми консультування батьків дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців; емпірично виявити індивідуальні особливості розвитку, що притаманні дітям молодшого шкільного віку з родин переселенців; встановити зміст типових консультативних запитів, відповідно до цього визначити напрямки та методикку проведення консультативної роботи; розробити, перевірити ефективність психологічної програми удосконалення консультативної роботи з батьками дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців, розробити методичні рекомендації для психологів-консультантів.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що найчастіше міграційні процеси негативно впливають на психологічний стан вимушених переселенців. На думку Л. Балабанової та Г. Лазос, сила впливу може варіюватися залежно від цілої низки змінних, а саме: особистісної, “соціального капіталу” (стосунки, наявність підтримки): сім’я (нуклеарна, розширена), спільноти (місцеві, етнічні, міжнародні); гендеру; фактичних обставин травматичних подій; існування надії/відсутність надії [2; 4]. М. Грудій та Л. Мельник визначають загальний перелік проявів афективної та когнітивної сфери внутрішньо переміщених осіб, які спричиняють нестабільність і втрату контролю над ситуацією, власним життям: втрата автономності; втрата суб’єктивності; порушення ідентичності; розгубленість; регрес; побоювання відторгнення; відчуття незахищеності; стан жертви; злість та пошук “зовнішнього ворога”; відсутність можливостей

прогнозувати майбутнє; сором, низька самооцінка, почуття провини; функціональні симптоми, психосоматичні розлади, зловживання психоактивними речовинами (ПАВ); реакції на тяжкий стрес і порушення адаптації, в тому числі посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [4]. Л. Мошинська зазначає, що значна частина дітей переміщається з окупованих територій або районів збройного конфлікту без деяких родичів, до яких прив'язана дитина (дідусів, бабусь, іноді батьків). Через це у дітей можуть виникати порушення прив'язаності. Л. Мельник акцентує увагу на тому, що травматичні події можуть викликати у дітей різні поведінкові особливості, почуття, які важливо відслідковувати та адекватно допомогти дитині пережити, проявити й пропрацювати їх. Це можуть бути почуття незахищеності, страх майбутнього, гнів, агресія, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляція від оточуючого середовища, сум. У дітей можуть виникнути проблеми з навчанням, увагою, можливістю запам'ятовувати інформацію, психосоматичні порушення (такі, як логоневроз (заїкання), енурез (нетримання сечі), бронхіальна астма, нейродерміти та ін.) [4]. Існують певні особливості поведінкових проявів дітей, які пережили травматичний досвід, з урахуванням віку. Діти молодшого шкільного віку (6-7-10-11 років) після травми починають більше боятися, соромитися і проявляти підвищену тривожність. Може виникнути регресивна поведінка (повернення до попередніх стадій розвитку), що включає енурез, смоктання пальця, дитячий лепет, бажання тримати постійно поряд із собою іграшку. У дітей цього віку може розвиватися втрата апетиту, скарги на болі в животі, головні болі, запаморочення. Також поширені проблеми з навчанням, такі як нездатність зосередитися, відмова відвідувати школу, агресивна поведінка у школі [1; 2; 3].

У ході емпіричного дослідження індивідуальних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців ми використовували ряд надійних діагностичних методів. Аналіз результатів діагностичного етапу показав, що цим дітям притаманні певні позитивні властивості особистісного спрямування, це перш за все – турботливість, активність, патріотизм та відповідальність, серед тривожних переважають порушення емоційної сфери (мінливість настрою, страхи, розгубленість, боязкість, порушення сну, тривожність), когнітивної (неуважність, розсіяність) та комунікативної (недовіра, агресивність, замкненість, сором'язливість). Встановлено, що психічний стан цих дітей передбачає проведення спеціальної роботи, спрямованої на подолання наслідків психотравми, більшої уваги з боку дорослих, емоційної підтримки, налагодження стосунків з оточуючими. Така робота може ефективно

здійснюватись шляхом проведення консультування батьків дітей молодшого шкільного віку, що забезпечить як опосередкований вплив на різні розвитку дитини, так і безпосередній вплив на стиль сімейного спілкування з нею.

Таким чином, змістом типових консультативних запитів батьків дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців визначено: 1) Причини виникнення та шляхи подолання тривожності у дітей молодшого шкільного віку; 2) Як допомогти дитині подолати страхи; 3) Як молодший школяр може навчитись володіти собою, керувати настроєм; 4) Чому виникає неухважність та як навчитись зосереджуватись; 5) Шляхи та засоби розвитку самоорганізованості молодшого школяра; 6) Вчимось впевнено відповідати біля дошки; 7) Розвиваємо мовлення дитини молодшого шкільного віку; 8) Як навчити першокласника ефективно взаємодіяти з однолітками; 9) Адаптація першокласника до навчання в школі; 10) Стиль родинної взаємодії з дитиною, яка пережила психотравмуючі події. Перелік консультативних запитів можна продовжити та зробити більш диференційованим залежно від індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку.

При розробці психологічної програми удосконалення консультативної роботи з батьками дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців ми керувались наступними теоретичними рекомендаціями психологів. Вчені зазначають, що при розробці плану надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам, незалежно від їхнього віку, необхідно визначити всі деформуючі сімейні стосунки обставини, які виникали в мирний час, після початку збройного конфлікту, під час переміщення та після переміщення сім'ї або окремих її членів. При наданні психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам слід враховувати, що після травматичних подій, які відбулися у зв'язку зі збройним конфліктом, багато хто з них перебуває в постійному стресовому стані та може переживати нові психологічні травми, пов'язані з переїздом і влаштуванням на новому місці. Вчені підкреслюють, що процес допомоги, покликаний навчити людину керувати стресовим станом, передбачає знайомство з різними методами (наприклад, релаксація або формування образів), які допомагають контролювати стрес і неприємні фізичні відчуття. При плануванні допомоги внутрішньо переміщеним особам, для їх соціальної адаптації, потрібно враховувати, що більшість з них часто не усвідомлюють, якої саме допомоги потребують. Особливо, коли це стосується психологічної підтримки. Тому на початкових етапах реабілітаційні заходи та заходи з адаптації можуть проводитися у формі навчання корисних навичок, бесід, підтримуючих

зустрічей. Їх можна проводити у вигляді індивідуального та сімейного консультування [4; 5].

Висновки. У ході теоретичного аналізу та емпіричного дослідження встановлено, що більшість дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців мають труднощі у сферах когнітивного, емоційного, комунікативно-мовленнєвого розвитку. Ефективною формою надання психологічної допомоги є консультативна робота, що здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей дитини та соціально-психологічних чинників та умов її розвитку, характеру перебігу травматичних подій тощо. Встановлено зміст типових консультативних запитів батьків дітей молодшого шкільного віку з родин переселенців. Перспективою подальшої роботи є розробка, проведення та оцінка ефективності психологічної програми удосконалення консультування батьків дітей з родин переселенців.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко В. У. Індивідуальні особливості розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО та внутрішньо-переміщених осіб *Педагогічна освіта: теорія і практика*: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка. Вип. 24 (1-2018). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2018 р. С. 253-260. (ІКВ-2015:45.28)
2. Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). *Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій*: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Л. Г. Царенко; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: ТОВ "Видавництво "Логос". 206 с.
3. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін.; за ред. Л. С. Волинець. Київ: ТОВ "Видавничий дім "Калита", 2015. 178 с.
4. Kristal-Andersson B. Psychology of the refugee, the immigrant and their children: Development of a conceptual framework and application to psychotherapeutic related support work / B. Kristal-Andersson. Department of Psychology, University of Lundt, 2000. 370 p.